

Forbryderen og Samfundet i historisk Belysning.

Foredrag, holdt ved de akademisk-sociale Kursus
paa Københavns Universitet¹⁾.

Af FRANTZ DAHL.

I.

De af Dem, mine Tilhørere, som have læst *Victor Hugo's* mægtige og vilde Roman *L'homme qui rit*, »Manden, som ler«, en Roman, der foregaar i Slutningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, ville sikkert erindre den malende og gribende Skildring af Bogens Helt Gwynplaine, da han som Barn i Uvejr og Snestorm lades ene tilbage paa Englands Kyst af den frygtelige Bande, hvis Levevej er at vansire og lemlæste Børn — det første Indtryk, Gwynplaine modtager af Samfundet, er Synet af Liget af en hængt Forbryder, der dingler i en Galge — det vil sige, det ydre Udtryk for en Straf, som den Gang var den almindelige, en Straf, som fremfor alt skulde virke *afskrækkende*. Og hvis Drengen havde set sig videre om, vilde han paa Gader og Stræder have stødt paa andre rædselsvækkende Straffuldbyrdelsesmidler, Torturredskaber, Gabestokke o. l.; hvis han paa sin senere Vandring i Livet tilfældigvis havde faaet i Hænde et Exemplar af Maria Theresia's østerrigske Straffelov af 1769, vilde han strax

¹⁾ Baade i Form og Indhold bærer nærværende Foredrag helt igennem Præg af sin Oprindelse. Der er hist og her tilføjet et Par Noter, men iøvrigt gengives det, som det blev holdt for en Tilhørerkreds, der ikke kunde antages at sidde inde med de Forudsætninger som de i Æmnet sagkyndige. Foredraget møder derfor ogsaa op uden Prætensioner af nogensomhelst Art.

lægge Mærke til, at denne af Staten selv udgivne *officielle* Lovtext ledsages af en anselig Række Kobbere, der give en virkelighedstro Fremstilling af de i Nutidsøjne forfærdelige Midler til at pine Sandheden ud af Delinkventen. Hvis Barnet havde faaet Indpas i et af Samtidens Fængsler, vilde han maaske have forstaaet, at disse ikke spillede nogen Rolle hverken som Bodsfængsel, Tugthus eller Forbedringshus, men i alt væsentlig kun tjente som Gemme eller Lukke, som en Varetægt af de anklagede, indtil deres Dom var fældet¹⁾, og et Varetægtshus af en uhyggelig Art. Men hvis den samme Person var blevet hensat til vor Tid, vilde han forgæves spejde efter Galger og Skafotter eller Torturretskaber paa den alfare Vej. Hvis han derimod havde aflagt et Besøg i Nutidens Straffeanstalter, f. Ex. Elmira-Fængslet i Nærheden af New-York eller i Danmark Nyborg-Anstalten for unge Forbrydere, eller hvis han var blevet sat i Kundskab om Nutidens penitentiære Synsmaader, dens profylaktiske Foranstaltninger ikke mindst til Fordel for den opvoxende Slægt, vilde det sikkert, ja næsten med Naturnødvendighed gaa op for ham, hvilken Forskel i Opfattelse af Forbrydelse og Straf, af Forbryderens Forhold til Samfundet der allerede herved aabenbarer sig; han vilde allerede derved kunne maale Udviklingens Gang. Han vilde betragte Nutidens kriminologiske Syn og Stræben som Resultat af en gennem Aartusinder fortsat Udvikling, en Udvikling, der i adskillige Hundrede Aar synes at have bevæget sig trægt og langsomt, egentlig en Marsch paa Stedet, indtil den i Løbet af det sidste Aarhundrede tog Fart, i den sidste Snes Aar saa rivende, at mange ere blevne betænkelige og med Ængstelse overveje Udviklingens videre Følger. Fra de vigtigste af de europæiske Straffelovgivninger for blot et godt Hundredaar tilbage slaar os i Møde en Os af glødende Torturinstrumenter; der lyder fra dem en Stønnen og Jamren

¹⁾ Jfr. *Ulpian's Ord* i Fr. 8 § 9 Dig. (48—19): *Carcer ad continendos, non ad puniendos homines haberi debet.*

fra martrede Syndere. Den Tid er forbi, i hvert Fald i civiliserede Stater. Den Gang fandt man, at Samfundets Sikkerhed krævede saa voldsomme Midler. I sin Iver for en virkningsfuld Generalprævention, for Hensynet til Samfundet oversaa man eller havde ikke Blikket tilstrækkeligt aabent for Hensynet til Individet; Forbryderen. Nu er der mange — og ikke de ringeste — som hævde, at den moderne Humanismes Slagord om Specialpræventionen som det eneste saliggørende, med dens vidtdrevne Hensyntagen til det forbryderske Individ er købt paa Generalpræventionens Bekostning, der er mange, som fastslaa, at man af Hensyn til *den enkelte* ikke maa glemme Samfundets andre Individder, men erindre, at Sikkerhed og Fred er ufravigelige Betingelser for det videre Fremarbejde paa Kulturens Marker. Det ejendommelige for den nyere Tids rationelle Kriminologi er, at den samtidig med at granske Forbryderens individuelle Egenart skarpt betoner Forbrydelsens og Straffens sociale Karakter i Modsætning til de ældste og ældre Tider, der betragtede Forbrydelsen som en konkret, enkeltstaaende Kendsgerning med de deraf flydende Følgeslutninger.

Men dette maa nu ikke misforstaas. Om én Ting har man stedse været enig. Til alle Tider, saavidt man historisk kan række, har Straffen været opfattet som et *Sikkerhedsmiddel*, et Middel, der var lagt i Samfundets Haand for at bekæmpe Forbrydelsen. Men baade ved Haandhævelsen og Vurderingen af dette Sikkerhedsmiddel viser Forskellene sig mellem de forskellige Tiders Opfattelse. Montesquieu har vistnok Ret, naar han udtaler, at der ikke gives Spørgsmaal, som i højere Grad egne sig til at paakalde hele Menneskehedens Interesse end den sikreste og bedste Ordning af Strafferetten. Ligesaa lidt som nogen anden Del af Rettens vidtforgrenede Rige er Strafferetten blot en Samling Lovbestemmelser eller Lovparagrafer, som det gælder om exegetisk at analysere og anvende, men man overdriver vistnok ikke ved at fastslaa, at i ingen

anden juridisk Disciplin som i denne afspejles saa nøjagtig, om ikke med fuldstændig fotografisk Sikkerhed, den paagældende Tids eller Periodes hele Kulturmilieu, Tidens etiske, religiøse, politiske og sociale Opfattelse og Stræben. Et bedre og paalideligere Barometer for en Tids eller Nations hele Retsopfattelse findes ikke. Allerede i Opfattelsen af, hvorvidt og i hvilket Omfang de menneskelige Livsforhold fortjene Rettens Beskyttelse, i den strafferetlige Værdsættelse af det paagældende Delikts Kvalitet og Kvantitet ligger et Kulturmoment af stor Betydning. Krigeriske og mandige Folkeslag som de germanske Stammer se med strængere Øjne paa Ejendomsforbrydelser som Tyveri end paa Drabet. Et Drab — man tænke paa de gamle Nordboers Einherieideal — kan sones med en Pengebod. Tyveriet er den frie Mand uværdigt — det snigende, det lumske deri virker oprørende og vækker Afsky hos en Gentleman. Meget betegnende er den af nogle romerske Jurister givne Etymologi af det latinske Ord for Tyveri: *furtum*. I Fr. 1 in. Dig. (47—2) siger Paulus: *Furtum a furvo, id est nigro, dictum Labeo ait, quod clam et obscuro fiat, et plerumque nocte*. Den af teokratiske Synsmaader prægede Lovgivning vil sætte Forbrydelserne mod Gud og Religionen i første Geled. Opfattelsen af Forbrydelser mod den ægteskabelige Troskabspligt viser en karakteristisk Forskel mellem de af Romerretten paavirkede Lovgivelser og de germanske og angiver derved tydelig, hvorledes Mandens og Hustruens Stilling bedømtes¹⁾. Ved Aagerforbrydelsen kan iagttages en Kurvebevægelse af megen Interesse, hvor snart det ene eller andet Hensyn har Overtaget — Udnyttelse af andres Nød, rene Taxtbestemmelser, Udhævelsen af enkelte Former. Ved Barnemord vare den

¹⁾ I den romerske Ret var den i Hovr skyldige Ægtemand overhovedet ikke strafbar; i Følge den nugældende italienske Straffelov § 353 straffes Hustruen ubetinget, Ægtemanden i Henhold til § 354 kun, naar han aabenlyst holder en Konkubine i det ægteskabelige Hus eller andensteds. Jfr. derimod dansk Straffelovs § 159.

ældre Rets Bestemmelser grumme og blodige, medens Nutidens Ret lægger Hovedtonen paa de subjektive formildende Omstændigheder hos Barnemoderen. Og saaledes i det uendelige. Der gives i Retsvidenskaben intet mere tiltrækkende end ad historisk Vej at undersøge, hvorledes en given Tids Tænkesæt er nedfældet i Sædvane og Vedtægt, i Lovgivning og Praxis og senere i Litteraturen og Videnskaben. Endnu er ikke født det Kæmpegeni, som har fremstillet Strafferettens Historie eller udviklet og vist de Ideer, Gengældelsesideen f. Ex., der har formet og behersket den, men maaske — og forhaabentlig — vil Opgaven en Gang blive løst, en Opgave, i Sammenligning med hvilken selv Herakles' berømte tolv Arbejder kun vare Børneleg!

II.

Allerede af de foranstaaende Indledningsbemærkninger vil det vistnok forstaas, at det Æmne, som er den umiddelbare Genstand for mine Bemærkninger, i Ordets dybere Betydning er et Nutidsprodukt. Det kendes hverken i Oldtidens, Middelalderens eller de derefter løbende Tidens Strafferet, hvilket formentlig nærmere vil fremgaa af de følgende Udviklinger, hvor jeg — allerede af Hensyn til den mig tildelte Tid — nødsages til at male med den bredeste Pensel og ikke kan levere et udført Billede.

De ældste Tidens Strafferet er, saavidt man i det hele kan kontrolere den, *udvortes*. Handlingens *objektive* Side er alene afgørende. Man holder sig til det simple og klare Faktum, at den gældende Retsorden er brudt. De Begreber, hvori Nutidens Kriminalister bevæge sig som Fisk i Vandet, Begreber, hvorom der er skrevet og stadig skrives Biblioteker, Begreber som Skyld og Brøde, Forsæt og Uagtsomhed med de deraf dragne vidtrækkende Konsekvenser kendes ikke, hele Tilregnelighedslæren, Spørgsmaalet om Motivets Betydning i strafferetlig Henseende, alt dette og mere med dette er Spørgsmaal, der høre den nyere Tid til. I den nugældende danske Straffelov straffes

f. Ex. den uagtsomme Forbrydelse kun efter udtrykkelig Hjemmel og i Medfør heraf endda kun de alvorligste Forbrydelser, medens der selv i et saa højt udviklet Rets-system som det romerske kan spores en lang Udvikling i den historiske Tid, før man klarede sig disse Begreber og derefter gav særlige Regler om Uagtsomheden. Ligesom der til alle Tider har foreligget retstridige Handlinger — jeg bruger med Flid dette Ord og ikke Ordet »Forbrydelse« —, saaledes er ogsaa Reaktionen herimod, man kalde den Straf eller ej, ældgammel, udøves selv hos og af de primitiveste Mennesker. Faktisk vil denne Reaktion have haft Døden til Følge. Rimeligvis har man oprindeligt i de forbryderske Handlinger — i hvert Fald i Hovedparten deraf — set Forbrydelser mod Guddommen eller Guderne; selv i en saadan Handling som at flytte Grænsepæle indeholdes et sakralt Element, man krænker den Gud, der vogter Grænsen. Ved Straffen gør man da Bod og forsoner de ved Forbrydelsen fortørnede Guder, og Straffen bliver det Middel, hvorved Samfundet, Stammen eller Klanen, støder Retskrænkeren ud af det fælles Kultusforbund. Saaledes maa vistnok den ældgamle Steningsstraf opfattes; den var særlig kendt i Hellas, i Orienten og hos Jøderne, hos hvem den holder sig længst. Ikke den enkelte, men hele Forsamlingen skulde udføre Exekutionen, der bestod i, at den skyldige fuldstændig blev overdækket med Sten. Steningen er netop et Udtryk for, at ethvert Baand er sønderrevet mellem Forbryderen og Samfundet, dens Formaal er Udstødelse af dette, ikke egentlig Livsstraf, selv om Døden faktisk er den uundgaaelige Følge deraf.¹⁾ Efter jødisk Ret — man erindre Fortællingen om Stephanus — var Steningen fastsat som Straf for de groveste Delikter, Forbrydelser mod Religionen, Kønsforbrydelser, Ulydighed mod Forældre. Det er det samme Princip, der bærer en

¹⁾ Jfr. Th. Mommsen: Römisches Strafrecht (Leipzig 1899) S. 931 Note 1 om det af Rhetorer rejste Spørgsmaal, om den, der var kommet levende fra Nedstyrtningen fra den tarpeiiske Klippe, derved var frikendt.

anden ældgammel Form for Straffen — Bandlysningen; selv Blodhævnen, i hvilken man søger Udgangspunktet for al Straf, Blodhævnen, der tilsyneladende tager sig ud som en Handling af det enkelte Individ som Tilfredsstillelse af dets Hævnlyst, maa maaske betragtes under samme Synsvinkel. At Gengældelsesideen, der bundes saa dybt i den menneskelige Natur, har præget Straffen, er vel en Kendsgerning, men Straffens Kærne er ligefuldt altid Samfundets Reaktion mod den asociale Handling. Oprindelig er Reaktionen foregaaet mere ubevidst og ganske driftaglig og for en stor Del, som ved Blodhævnen, overladt den krænkede selv. Senere bliver den mere bevidst. Man støder ikke mere Individet ud af det menneskelige Samfund, man beholder ham deri, men man lader ham sone sin samfundsfjendske Handling enten ved Livet eller paa Kroppen, senere endnu ved Mandebod og Bøder i det hele. Derved tilkøber Retsbryderen og hans Familie sig Fred. Ved den videre Samfundsudvikling, da de mere ubevidste Samfundsformer afløstes af den bevidste Statsdannelse, træder den af den private udøvede Strafferet mere og mere i Baggrunden. Det er nu Staten selv, der ved sine egne Myndigheder — Politi og Dommere — overtager Straffen og Strafforfølgningen. Bortset fra enkeltstaaende Tilfælde — private Bøder — ere private Straffe i Nutiden en *saga blott*.

Men, saavidt ses, vedblive *Straffemidlerne* i Aarhundreder at være de samme. Stadig er det *Sikkerheds-synspunktet*, der skydes i Forgrunden. Medens Fængselsstraffen, som allerede ovenfor antydtes, i det væsentlige maa betragtes som en Varetægtsarrest, — man maatte have et Sted, hvor man kunde skille sig af med Samfundets Snyltere, med Tiggerne og Løsgængerne, med de utugtige Kvinder og de fordærvede og vanrøgtede Børn — blomstrede Dødsstraffen i fuldt Flor, og den differentieres efter den paagældende Forbrydelses større eller mindre Grovhed, efter hvad man kunde kalde den sociale Værdiskala.

Og i samme Proportion, som Lovgivningstekniken skred frem, fik denne Gradueren Plads i selve Loven. Den sondres f. Ex. i Lovgivningerne mellem »oversvære«, »svære« og »ringere« Delikter, saaledes at de første undergik den skærpede Dødsstraf, de svære en »hurtigere« Dødsmaade — Sværd, Galge eller deslige — og de ringere endelig en ringere Straf. Trindt om i de europæiske Lovgivninger varieres den skærpede Dødsstraf. Der var Døden paa Baalet, Partering eller Firdeling, efter at den paagældendes Hjærte først var udrevet af ham og efter at han var slaet paa Munden, Flaaning, levende Begravelse, Putten i en Sæk til Drukning med en Hund, Slange eller andre Dyr (Kat, Hane og Snog), Spidden paa en Pæl, Bortplojen af Hovedet paa den til Halsen nedgravede Forbryder o. s. fr., som oftest i Forbindelse med den mest effektive og udpekulerede Tortur — Kagstrygning, Kniben med gloende Tænger, Udriven af Tungen, Brænden med Lys paa Kroppen, Bortskæren af de kvindelige Bryster o. s. v. Paa Forhaand vilde man vel være tilbøjelig til at tro, at den kanoniske Ret, den kirkelige Lovgivning, der, baaret frem af højtstræbende og geniale Paver, trængte sejrende frem i næsten alle Europas Stater, og hvis skarpt udtalte Maal var at herske ogsaa over den borgerlige Legislatur, at denne kirkelige Lovgivning i Kristi Aand vilde kaste et formildende Skær ind over Tidens Raahed og Mørke. Men Forholdet er, sandt at sige, det modsatte. I sin sjældne Konsekvens og uhyggelige Logik glemte den kanoniske Ret ligesom Henrik Ibsen's »Brand«, at Gud er *deus caritatis*. Ikke Barmhjærtighed, men Retfærdighed var dens Løsen. Den ser skarpt og gennemfører ubønhørlig, at Straffen er og bør være *et Onde*; Platon's Opfattelse i Dialogen »Gorgias« af Straffen som en Velgerning overfor Forbryderen stod for den som en Selvmodsigtelse eller Sofisme. Fast og sikkert som Granit, som en Ting, hvormed hverken kunde tvivles eller diskuteres, stod for Kanonisterne Teorien om Straffen som en *ius divinum*, med

andre Ord, man hævdede, at det var Gud selv, der straffede, eller at det var i Guds Navn, at Straffen fandt Sted. Eller udtrykt paa en anden Maade: Gud har delegeret sin Straffemyndighed nedad eller overladt den kompetente jordiske Autoritet (Kirken) at exekvere den. Den jordiske Lovgiver er Guds Repræsentant eller Fuldmægtig. Forbrydelsen var en Overtrædelse af Guds Bud; det er betegnende, at en Lov som den før omtalte *Theresiana* med en juridisk set utilladelig Sprogbrug stadig kalder Forbrydelsen »Synd« (Laster) og understreger de forskellige Delikters Kvalitet med Adjektiver som »afskyelig«, »ugudelig« o. l. Af disse strengt teokratiske Præmisser drages der da med en næsten sindssvag logisk Følgeslutning de mest bloddryppende Konklusioner i Retning af de for en Nutidsbetragtning forfærdelige Straffe. Klart ligger det for Dagen, hvad Følgen maatte blive, naar man opstillede det juridisk-logiske Princip, at der skulde være Proportionalitet mellem Straffens Størrelse og den ved Forbryderen krænkede, naar man har *in mente*, at man ikke som en teoretisk Frase, men i fuldt Alvor hævdede, at det var *Gud selv*, altsaa det højeste Væsen, der var den krænkede. Krænkelser af Mennesker kunde tilgives, Krænkelser af Gud aldrig. Ingen Straf kunde i saa Tilfælde være haard nok. Den mosaiske Rets Opfattelse af den vrede og hævntørstende Guddom har kastet de mørkeste Slagskygger over den af den kristne Religion knæsatte Ret. At Strafferetten i de tysk-østerrigske Universitets-Lektionskataloger kaldes *iurisprudentia terribilis* — den frygtelige Retskundskab — synes at være et ganske malende lille Træk.

Det var Dodsstraffen, der dominerede i samtlige europæiske Lovgivninger. Og det for Forbrydelser, som ingen i vor Tid vilde finde saa graverende. I Sverige straffedes efter »Sveriges rikes lag« af 1734, Grundlaget for den endnu gældende svenske Ret, alle Tyverier af Værd 100 Rigsdaler eller derover saavel som 3die og 4de Gang begaaet Tyveri med Hængning. England straffede endnu til

Aaret 1810 alle Butikstyverier, hvis Genstand var over 5 Shillings Værdi, med Hængning. Kristian den 5tes Danske Lov af 1683, som indtager en Hædersplads i Datidens Lovgivning og som ogsaa i kriminalistisk Henseende indtager et relativt højt Standpunkt, kender derimod ikke Dødsstraf for Tyveri.

Under de nys skitserede Omstændigheder vil det sikkert forstaaes, at det vilde være ørkesløs Tale at filosofere over et Forhold mellem Forbryderen og Samfundet. Der findes vel hos enkelte af Datidens Filosofer og Retslærere ogsaa Reflexioner over Straffen og dens Væsen, men i Almindelighed lod man sig nøje med Hugo Grotius' bekendte Definition af Straffen som et *malum passionis ob malum actionis*, og om et egentligt, rationelt Studium af Forbryderen enten fra et psykologisk, biologisk eller patologisk Stade var der ikke Tale. I det store og hele maatte Datidens Befolkning sikkert være uimodtagelig for saadanne teoretiske Betragtninger, suggereret til Vildskab og Ubarmhærtighed, i Bund og Grund demoraliseret, som den maatte blive det, ved de evige Henrettelser, den betragtede som en Forlystelse og nød som et Skuespil. Da Robert Damiens i Aaret 1757 med en ussel Pennekniv havde tilføjet Ludvig XV et fuldstændig overfladisk og ubetydeligt Saar eller Rift, blev han under Mængdens livlige Deltagelse — der var alt i Forvejen fra Publikums Side indsendt Forslag om nye Pinselsmaader — lagt paa Ryggen og bundet med tunge Lænker. Man gav ham hans Vaaben, den sølle Pennekniv, i Haanden, og denne blev da afbrændt med Svovl. Derefter rev en Person med Tænger Kødstykker ud af Damiens' Bryst, Arme og Laar og drypede en Blanding af smeltet Bly, Olie, Beg, Vox og Svovl i Saarene. Saa bandt man hans Arme og Ben til fire Heste, der sled Lemmerne fra Kroppen, hvorefter denne brændtes, og Asken spredtes for alle Vinde. Med aandeløs Spænding fulgte Tilskuerne dette Drama og brød ud i højlydt Bifaldsklappen, da det lykkedes Hestene at rive et

Lem af den ulykkelige. Damer, der — som en tysk Skribent har udtrykt det — ellers besvimedede ved Synet af en Edderkop eller Mus, havde i stort Antal lejet Vinduer, fra hvilke de med begærlige Øjne i Kikkert slugte Bødlernes Bevægelser. Af samtidige Forfattere berettes, at de fleste Mænd, som havde ledsaget deres Damer til Henrettelsen, ikke kunde udholde at overvære den, men at de trak sig tilbage; enkelte skulle endog være faldne i Afsigt. Men ikke én Kvinde forlod sin Plads. Og det er en af disse, Generalforpagteren Préaudau's Frue, der har skaffet sig herostratisk Berømmelse, idet hun, ved at se Hestenes Anstrængelser for at sønderrive Damiens' Legeme, fuld af Medlidenhed udraabte: »O Jesus! hvor gør det mig ondt — — for de stakkels Heste!«

Hvad Fortidens *Fængsler* angaar, vare de i en saa miserabel Forfatning, at Fængselsstraffen i manges Øjne stod som værre end Dødsstraffen. Overalt træffes den samme Elendighed; dog synes navnlig de nederlandske og vistnok ogsaa de danske Fængsler at kunne nævnes som hæderlige Undtagelser. Den engelske Købmand *John Howard*, en af de ædlestes Skikkelser i Menneskeheds Historie, en stille, beskedent og uegennyttig Mand, der ofrede baade Formue og Liv paa at undersøge de europæiske Fængsler¹⁾, har i sit udødelige Værk »The State of the Prisons in England and Wales with Preliminary Observations, and an Account of some Foreign Prisons« (Warrington 1770 med et »Appendix« 1770) givet en ofte citeret Skildring af sit Hjemlands Fængsler:

»I de fleste Fængsler ere Rummene trange, lave, uden tilstrækkelig Lys og Luft; mange ligge i Kældere, næsten alle ere fugtige, ofte er Gulvet bedækket med Vand. I Fængslerne indesluttet Gældsfangere, anklagede, dømte, grove og mindre grove Forbrydere, Mænd og Kvinder, ofte

¹⁾ Født 1726. Dod 1790 i Cherson som Følge af en Feber, han havde paadraget sig under sine Fængselsbesøg.

ikke en Gang skille om Natten. Den Forplejning, de faa fra Fængselsbestyrelsen bestaar i 1—1½ Pund Brød med Vand, det første slet, det andet stinkende; i enkelte Fængsler levere milde Stiftelser paa særlige Festdage Kød og let Øl. Senge ere en Sjældenhed, ja selv Straa faa Fangerne ikke overalt, og hvor det findes, ligger det halvraadt paa Gulvet. Rummene varmes ikke om Vinteren. Men i ethvert Fængsel er en Knejspe, som Fængselsdirektøren holder; den, som har Penge, kan købe, hvad han vil, riglignøk til enorme Priser. Side om Side med Sult og smudsig Elendighed forekommer Drikkelag, som fortsættes langt ud paa Natten, ja selv under Gudstjenesten. Gælds-fangerne have deres Koner og Børn, ja ogsaa løsagtige Fruentimmer med sig. Samkvenmet mellem Fangerne er uhindret. Fangevogteren kommer ofte hele Aaret igennem ikke ned i Fængslet. Hans Klæder beholdt Lugten mange Dage efter et saadant Besøg, og Bladene i hans Notitsbog gennemtrængtes af smudsig Fugtighed. Fangerne gav sig ofte deres egen Love for at opretholde Orden. Imidlertid gik den forargeligste Utugt i Svang. Unge Mennesker oplærtes af graahærdede Forbrydere«.

III.

Det i det foregaaende skildrede strafferetlige Syn fik Grundskudet i Slutningen af det 18de Aarhundrede, i den af ensidige eller overfladiske Litteraturhistorikere ofte forkætrede *Oplysningstid*, som ikke bør bedømmes efter den Indsats, den ydede i Poesiens, Dramaets eller Romanens Verden, men efter, hvad den gav paa andre Felter. I Samfundsvidenskabens, i Strafferettens, i det menneskelige Fremskridts Historie indtager denne poesilose Tid den første Plads.

Den herskende Ortodoxi havde begyndt at tabe sin Magt over Aanderne. Man fik Øjet op for, at Staten var en ren menneskelig Indretning, som kun var til for Statsborgernes Skyld. I sin berømte lille Bog *Dei delitti e delle*

pene fra 1764, der ved Oversættelser udbredtes over hele Europa, rettede Italieneren *Beccaria*¹⁾ et Hovedslag mod Dødsstraffen²⁾. Som de fleste af sine samtidige opfattede ogsaa han Straffens Formaal som Sikkerhed gennem *Afskrækkelse*, men han hævdede, at kun de Handlinger burde straffes, der ere farlige for Staten, og at Straffen ikke burde gaa udover, hvad der var absolut nødvendigt for at naa dens Maal. Ved saaledes at afstikke Grænserne for Statens straffende Retshaandhævelse, ved sine Angreb paa det forældede og umenneskelige Straffesystem med dets Følgesvende, Tortur, kvalificerede Straffe o. s. v., blev *Beccaria* den store Banebryder, der varmt og veltalende gav Luft for de Tanker, som beherskede Tidens klareste Hoveder og bedste Mænd, *Voltaire*, *d'Alembert*, *K. F. Hommel* o. m. a. Fra England, fra Forskere og Tænkere som *Newton* og *Locke* udgik Tanker, der befrugtede Frankrig, *Locke's* Determinisme kuldkaster den gængse Straffeteori, og Encyklopædisterne, *Montesquieu* og *Voltaire* ere de virksomste Pionerer i Kampen for en ny Opfattelse af Forholdet mellem Ret og Moral. Justitsmordet paa Protestanten *Jean Calas* i *Toulouse*, der 1762 domtes til Døden og radbrækkedes, fordi han af Byens Dominikanermunke uden mindste Bevis anklagedes for at have dræbt sin Søn, som hældede til Katolicismen, rejste *Voltaire* til en forbitret og sejrrig Kamp mod den gældende Strafferetspleje,

¹⁾ *Cesare Marchese Bonesana di Beccaria* 1738—1794. Naar *G. Brandes* i »Vexelvirkning mellem italiensk og fremmed Aandsliv« (Kbhvn. 1922) S. 25 ved at nævne Oversættelserne af *Beccaria's* Bog udtaler, at den »skandinaviske Verden var ikke vaagnet«, gor han Skandinavien Uret. Bortset fra, at man dog har kunnet ty f. Ex. til de tyske Oversættelser, blev Bogen netop oversat paa Dansk af *A. C. Alstrup* (I—II Kbhvn. 1796 og 1798), en Oversættelse, der tillige medtager *Voltaire's* Kommentar, Modskrifter o. a. Man har — for at anføre en Nutidsparallel — dog ogsaa i Norden beskæftiget sig med *Hammurabi's* Lov, skønt den første nordiske Oversættelse omsider saa Lyset 1926.

²⁾ *Toscana* under Storhertug *Leopold I* gik i Spidsen med Afskaffelsen af Dødsstraffen ved en Lov af 30. November 1786.

en Kamp, han forøvrigt paa lignende Maade førte i Processerne mod La Barre, Morangiès og Lally-Tollendal. Og Haand i Haand med Publicisterne og Videnskabsmændene virkede religiøst-humant bevægede Lægmænd og Praktikere som Kvækerne i Nordamerika og den sjældne Personlighed John Howard.

Forsaavidt en ny Tid, der gryer. Men en Tid, som først og fremmest maatte se paa det mest fornødne, det mest paatrængende — en Reform af Straffelovgivningen, Afskaffelse af Tortur, Regulering af Dødsstraffen o. s. v., uden iøvrigt at lodde Bunden i de komplicerede Spørgsmaal Forbrydelse og Straf. Mange af Tidens Reformatorer, Beccaria f. Ex., vare heller ikke i Besiddelse af større retsvidenskabelig eller filosofisk Fordannelse. Den første betydelige erkendelsesteoretiske Undersøgelse af de straffetretlige Grundproblemer blev foretaget af den tyske Retslærde *Anselm von Feuerbach*¹⁾, et af Strafferetsvidenskabens største Navne. Fra hans geniale Værk, der med Rette bærer Titlen »Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts« (I—II Erfurt-Chemnitz 1799 og 1800), en stadig knejsende vældig Milepæl i Strafferetsvidenskabens Historie, tager den moderne Strafferetsvidenskab sit Udgangspunkt. Skarpere end nogen før træder Feuerbach op mod den gængse Forvexling af Ret og Moral, af positiv Ret og Naturret. Den juridiske Skyld bundede ikke i Friheden, men i Ævnen til en normal Bestemmen ved normale Motiver, Straffens Størrelse og Haardhed skulde ikke svare til Lovovertræderens moralske Skyld, men til Styrken af de Drifter, der førte til Forbrydelsen — det er Feuerbach's berømte psykologiske Tvangsteori, der her saa Lyset. Den bajerske Straffelov, et af den nyere Tids markanteske Lovarbejder, prægedes i det store og hele af Feuerbach's Tanker, med udmærkede sig forøvrigt ikke ved Mildhed.

¹⁾ 1775—1833.

Som det af det udviklede vil ses, ere de store kriminalistiske Grundproblemer nu lagne op til Drøft, i Tyskland af Feuerbach, i Danmark af Anders Sandøe Ørsted, en af Danmarks skarpeste Tænkere og en af den retsvidenskabelige Verdenslitteraturs største Skikkelser, men selv om Feuerbach i et andet genialt Arbejde, det berømte »Aktenmässige Darstellung merkwürdiger Verbrechen« (I—II Giessen 1828—29), af Høffding kaldt en Fundgrube for Psykologer, paa en næppe nok endnu uovertruffen Maade psykologisk har analyseret en Række Forbrydere og deres Daad og forsaavidt derved givet Stødet til et virkeligt Studium af Forbrydernes Sjæleliv, blev det dog den nyeste Tid forbeholdt for Alvor at binde an med denne mægtige Opgave, idet den efter Feuerbach følgende Periode under Paavirkning dels af ham og navnlig af den berømte tyske Filosof *Wilhelm Hegel*¹⁾ baade i Tyskland og andensteds stod i Straffeteoriernes, i den strafferetlige Spekulations Tegn. Det vilde føre altfor vidt her at gaa nærmere ind paa den Legion af Teorier, Afskrækkelse, Nødværge, Gengældelse o. s. fr. —, som fra Tid til anden har ført det store Ord i Videnskaben og delvis gør det endnu. En Kendsgerning er det, at den moderne Kriminologi fuldstændig har tabt Sansen for disse Fortidslevninger og derfor henviser dem til de kriminalistiske Køkkenmøddinger.

IV.

Vor Tids strafferetlige Renaissance skyldes ikke Juristerne, men Naturforskerne og Sociologerne. Fra Italien udgik Bevægelsen. I Aaret 1876 udgav den italienske Læge *Cesare Lombroso*²⁾ sit verdensberømte Skrift *L'uomo delinquente* — Forbrydermennesket —, i hvilket han fastslaaer, at der kan opstilles en bestemt antropologisk Type af den »fødte« Forbryder, en Type, der maatte opfattes som et

¹⁾ 1770—1831.

²⁾ 1836—1909.

Tilbageslag til det primitive Menneske, en Degenerationsform af den normal-menneskelige, kort sagt et atavistisk Fænomen. I dette Værk holdt Læren om Forbrydelsen som en *naturvidenskabelig* Fremtoning sit Indtog. Lombroso's Arbejde blev baaret oppe af den sejrrig fremtrængende Naturvidenskab, i hans Hjemland bleve Retslærde som Raffaele Garofolo og Enrico Ferri — den sidste Hovedmanden for det nyeste radikale Straffelovsudkast — Lombrosianismens juridiske Pennesførere. I Tyskland stillede man sig oprindeligt skeptisk overfor de nye Dogmer, men efterhaanden vandt Lombroso ogsaa der Proselyter, og i hvert Fald hidrog hans Lære mægtig til at vække Juristerne af deres dogmatiske Søvn. En Række yngre Kriminalister med *Franz von Liszt*¹⁾ i Spidsen dannede den internationale kriminalistiske Forening, der ikke følte sig tilfredsstillet ved den klassiske Skoles filosofisk inficerede Forsøg paa at komme til Klarhed over Forbrydelsens Væsen. I Modsætning til den ældre Retnings teknisk-juridiske Forklaring af Begreberne Forbrydelse og Straf hævdede den moderne naturvidenskabelige Opfattelse, at Maalet ikke var at analysere Begrebet Forbrydelse, men at forklare Kriminaliteten kausalt. »Forbryderen — ikke Forbrydelsen« blev Slagordet. De strafferetlige Lærebøger fortælle, at et Tyveri i teknisk-juridisk Forstand foreligger, naar en rørlig Ting, der er fremmed Ejendom, borttages for retstridig at tilegnes i Berigelseshensigt, og en Tyv er da efter denne Betragtning en Person, som foretager denne Handling, men et saadant Svar, en saadan formel Definition vil ikke tilfredsstille den naturvidenskabelige Spørger, og det hvad enten han stiller sig paa et biologisk eller sociologisk Stade. Fra det biologiske — eller fysiologisk-anatomiske eller antropologiske — Standpunkt opfattes Forbrydelsen som en Begivenhed i Individets Liv, der maa forklares ud fra denne bestemte Persons Individualitet. Er

¹⁾ 1851—1919.

det en Lejlighedstyv, eller er det et Individ, hvis Liv fra Vuggen har været knyttet til Umoral, Last eller Forbrydelse, er det en sulten Stakkel, som stjæler for at mætte sig eller sine Børn, eller en Kvinde, som for at tilfredsstille sin Forfængelighed eller Pyntesyge borttager Silke eller Laksko fra Hovedstadens bugnende Magasiner? Og i Sammenhæng hermed betragter Sociologen Forbrydelsen som et Fænomen i Samfundslivet, som maa ses i Belysning af de samfundsmæssige Forhold, Nutidens Produktionsforhold og hele økonomiske Standard, de Arbejdsforhold, der tvinge Forældrene til Værksteder eller Fabriker, medens Børnene gaa for Lud og koldt Vand, Udviklingen af de store industrielle Centrere, der er Arne- stedet for et udbredt brødløst Proletariat, for Laster og Udsvævelser, for vidtdreven Luxus og Fornøjelsessyge, Drukkenskab, Prostitution og endnu mange andre sociale Faktorer. I Forbindelse hermed har man navnlig fra lægevidenskabelig Side foretaget en radikal Drøftelse af hele det vanskelige Tilregnelighedsspørgsmaal fra et naturvidenskabeligt Ståde og ikke fra det mere formelle, filosofisk farvede Synspunkt, hvormed man tidligere lød sig nøje. Man har begyndt at foretage rationelle Undersøgelser af de Motiver, der erfaringsmæssig diktere Forbryderen hans Handling. Og i klar Erkendelse af, at man maa begynde med Begyndelsen, har man med særlig Iver studeret Problemet om forsømte og forbryderske Børn. Det er vel overdrevent, naar en bekendt Forfatter har udraabt: »Frels Barnet, og der vil ikke længere være nogen Forbrydelse«, men at Hovedvægten med Hensyn til Kriminalitetens Bekæmpelse maa lægges paa de forebyggende Foranstaltninger, at det først og fremmest gælder om at skabe saadanne individuelle og sociale Kaar for den opvoxende Ungdom, der ere egnede til at give dem en Rygrad overfor Livets Fristelser, det er Ting, hvorom der hersker almindelig Enighed. Den teknisk-juridiske Bedømmelse af Forbrydelsen vil og bør aldrig forsvinde. Men Kriminalisten

bør ikke alene forstaa sig paa Jura, men ogsaa paa Samfundshygieine. De gamle Begreber »Strafferet«, »Kriminalister« vare blevne for snævre. Der var andre Hensyn, som krævede deres berettigede Plads i Solen.

V.

Det er denne Erkendelse, denne Realisme, der præger vor Tids Opfattelse af Begreberne Forbrydelse, Forbryder og Straf. Realistisk var unægtelig ogsaa ældre Tiders Opfattelse, ovenikøbet stærkt realistisk haardhændet, ogsaa i fordums Tider var Forbrydelsen paa sin Vis en asocial Kendsgerning og Forbryderen et asocialt Individ, men, som tidligere udviklet, dette taget ganske udvortes, ganske konkret. Vor Tid har den Fortjeneste at gaa Problemerne efter i Sømmene. Der er en gammel latinsk Sentens, som lyder: *Melior est praevenire quam punire*. Det er bedre at forebygge end at straffe. Dette kan i det store og hele siges at være vor Tids kriminalistiske Motto.
